

Pracovný materiál Kancelárie Rady na zasadnutie Rady dňa 22. 11. 2023

Správa o kontrole dodržiavania povinností podľa zákona č. 264/2022 Z. z.

Podnet na preverenie č.: PGO-RPMS/2023/01197

Programová služba: Dvojka

Vysielateľ: Rozhlas a televízia Slovenska

Číslo autorizácie vysielania: AT/23

Na základe záverov uvedených v správe Kancelária Rady pripravila nasledujúce uznesenie:

Návrh uznesenia:

Rada pre mediálne služby (ďalej len „Rada“) ako orgán príslušný podľa § 109 ods. 1 až 4 a § 110 ods. 2 písm. e) zákona č. 264/2022 Z. z. o mediálnych službách (ďalej len „zákon č. 264/2022 Z. z.“) postupom podľa § 150 zákona č. 264/2022 Z. z. preverila podnet na preverenie evidovaný pod č. PGO-RPMS/2023/01197 smerujúci voči vysielaniu programovej služby Dvojka vysielateľa Rozhlas a televízia Slovenska a uznala podnet na preverenie podľa ustanovenia § 150 ods. 13 zákona č. 264/2022 Z. z. za **neopodstatnený**.

Úloha:

Kancelária Rady informuje podávateľa podnetu na preverenie o výsledku preverenia podnetu.

T: 4. 12. 2023

Z: PgO

Kancelária Rady pre mediálne služby

Pracovný materiál Kancelárie Rady na zasadnutie Rady pre mediálne služby dňa 22. 11. 2023

Podnet na preverenie č. PGO-RPMS/2023/01197 zaevidovaný dňa 7. 9. 2023
Podávateľ: fyzická osoba
Predmet podnetu: Večera s Havranom
Deň a čas vysielania: 5. 9. 2023 o cca 22:02 h

Programová služba: Dvojka
Vysielateľ: Rozhlas a televízia Slovenska
Číslo autorizácie: AT/23

Dátum: 14. 11. 2023

OBSAH PODNETU:

„Verejnoprávna televízia odvysielala reláciu Večera s Havranom, na tému: „Slovensko: chránená dielňa na fámy a dezinformácie.“ Na základe zostavy hostí /David Puchovský, Jakub Goda, Zuzana Panczová a Peter Sabaka/ a tak isto aj na základe spôsobu moderovania relácie moderátorom Michalom Havranom mohlo dôjsť k porušeniu zákona o Mediálnych službách /264/2022 Z. z./, konkrétne k porušeniu § 25 písmena a), b) O prístupe verejnosti k pluralitným, objektívnym a nestranným informáciám. Zároveň mohlo dôjsť aj k porušeniu Zákona o RTVS /532/2010 Z.z./ konkrétne § 3 Poslanie Rozhlasu a televízie Slovenska odstavec (3) písmená b), d). K porušeniu spomínaných ustanovení zákonov mohlo dôjsť tým, že neboli do relácie pozvaní zástupcovia protistrany. Ak pozvaní hostia dlhodobo tvrdia, že na Slovensku máme typ médií, ktoré majú spomínané konšpirácie a bludy šíriť, prečo verejnoprávna televízia nezabezpečila prítomnosť ich zástupcu v relácii, za účelom šírenia pluralitných a objektívnych informácií?“

PRÁVNE VÝCHODISKÁ POSUDZOVANIA:

Zákon č. 264/2022 Z. z. o mediálnych službách:

§ 8 ods. 4

Aktuálna publicistika je program tematicky spätý so spravodajstvom, ktorý obsahuje komentáre k správam a udalostiam, analýzy vývoja, politické stanoviská k udalostiam alebo názory politikov na jednotlivé témy.

§ 25 Prístup verejnosti k pluralitným, objektívnym a nestranným informáciám

Vysielateľ, ktorý nepodlieha samoregulačnému mechanizmu zapísanému do evidencie podľa tohto zákona, regulujúcemu aj oblasť všestrannosti informácií, názorovej plurality a objektívnosti a nestrannosti programov, je povinný

- a) zabezpečiť všestrannosť informácií a názorovú pluralitu v rámci vysielanej programovej služby,
- b) zabezpečiť objektívnosť a nestrannosť spravodajských programov a programov aktuálnej publicistiky; názory a hodnotiace komentáre musia byť oddelené od informácií spravodajského charakteru.

ANALÝZA – stanovisko Kancelárie Rady pre mediálne služby:

Podávateľ namietal zostavu hostí nezahrňujúcu zástupcu protistrany a spôsob vedenia relácie moderátorom, čím mohlo dôjsť aj k porušeniu § 25 písmena a), b) zákona o mediálnych službách. V podaní sa taktiež spomínalo, že i keď pozvaní hostia dlhodobo tvrdia, že na Slovensku máme typ médií, ktoré majú šíriť konšpirácie a bludy, televízia nezabezpečila ich prítomnosť v štúdiu.

Monitorovaný program podľa nášho názoru nenapĺňa definíciu aktuálnej publicistiky podľa § 8 ods. 4 zákona č. 264/2022 Z. z. o mediálnych službách, na ktorú sa okrem spravodajstva vzťahuje ustanovenie o dodržiavaní objektivity a nestrannosti. Témou diskusie bolo „...Ako sa Slovensko stalo najzraniteľnejšou európskou krajinou vystavenou ruskej propagande, šarlatánstvu a takzvanému „alternatívneho pohľadu na svet“? V čom zlyhávame a ako a môžeme vrátiť do spoločenstva odolnejších krajín?“ Téma teda nevychádzala z aktuálneho spravodajstva, nebola spojená so žiadnou aktuálnou udalosťou, pričom hostia neboli v tom čase politicky aktívni. Vychádzajúc z uvedeného, namietaný program nepovažujeme za aktuálnu publicistiku a preto sme ho posudzovali na základe ustanovenia § 25 písm. a) zákona č. 264/2022 Z. z., teda skúmali, či vysielateľ zabezpečil všestrannosť informácií a názorovú pluralitu v rámci vysielanej programovej služby.

Program *Večera s Havranom* je, ako sa uvádza na oficiálnej webstránke RTVS, „diskusná relácia o spoločenských fenoménoch.“ Téma namietaného vydania programu mala podtitul *Slovensko: chránená dielňa na fámy a dezinformácie*. Hostami moderátora boli:

Zuzana Panczová – etnologička zo SAV

Peter Sabaka – lekár, zamestnanec UK v Bratislave

Dávid Púchovský – príslušník Policajného zboru SR

Jakub Goda – zamestnanec Kancelárie prezidenta SR

Moderátor na začiatok uviedol nosnú tému diskusie týkajúcu sa analýzy toho, prečo má byť slovenská spoločnosť náchylná ku dezinformáciám či konšpiráciám. Po obširnejšom predstavení prítomných hostí konštatoval, že polovica tunajšej populácie verí téze o židovskej nadvláde. S ohľadom na to položil otázku Z. Panczovej súvisiacu s pôvodom viery v rôzne konšpiračné teórie. Z. Panczová prezentovala historický prierez, pričom francúzske revolúciu z konca 18. storočia považovala za prvotný podnet rozvíjajúci u ľudí predstavy o sprisahaniach, ktoré mali byť reakciou na prudké zmeny v spoločnosti sprevádzané aj násilím. Úvodná otázka na P. Sabaku sa priamo dotýkala pandemického obdobia počas covidovej krízy. Moderátor ešte predtým spomenul, že host vtedy prichádzal do sporov s ľuďmi či s politickým hnutím *Republika*, ktorí bez vedeckých podložení zľahčovali či popierali covid. P. Sabaka bol dopytovaný, ako vnímal to, že sa na neho útočilo nielen na sociálnej sieti, ale aj vonku na ulici. P. Sabaka povedal, že kým počas pandémie nemal čas nad tým rozmýšľať, tak po odznení už pociťoval istý dopad. Poznamenal, že sa snažil pochopiť tých, čo podľahli a uverili antisystémovej rétorike, a to z jeho pohľadu i vplyvom toho, že problematika na pozadí pandémie bola neuveriteľne zložitá, pričom mnohí jednotlivci mali podľa neho nábeh uveriť veciam zapadajúcim do ich naratívu a celkovému nastaveniu. Na druhej strane však vyjadroval výčitky smerom k odborníkom šíriacim antisystémové názory a k politikom, ktorí sa mali snažiť zo situácie vytĺkať kapitál, a to tým, že propagovali klamlivé populistické informácie o cove, pričom im veľakrát ani sami neverili a nepridržiavali sa ich. Moderátor potom uviedol, že v Čechách momentálne dochádza k postihovaniu tých, čo otvorene propagujú ruskú inváziu na Ukrajinu. Hostia D. Púchovského sa opýtal, či nie je chybou, že slovenské orgány zatiaľ nepostupujú podobným spôsobom. D. Púchovský v odpovedi podotkol, že miera represie na Slovensku sa nedá porovnávať s Českom, čo je podľa neho vec na diskusiu. Videl totiž isté riziko v zavedení zákonov obmedzujúcich slobodu slova, keďže tie by niekto mohol potencionálne zneužiť vo svoj prospech. Ďalej tiež D. Púchovský povedal, že z dôvodu toho, že šírenie vedomých lží na internete bolo postihované nízkymi a neodrádzajúcimi trestami, sa rozhodli ísť cestou prevencie, a to vo forme vysvetľovania resp. spolupráce s odborníkmi, čo prinášalo v určitej miere pozitívne výsledky. Následne sa moderátor opýtal J. Godu, prečo práve u nás v prípade rôznych záležitostí významná časť spoločnosti konšpiračným spôsobom tvrdí niečo iné ako je oficiálny naratív. J. Goda videl dva aspekty, ktoré k tomu dopomáhajú. Za prvý označil to, že konšpiračné teórie či propaganda dezinformácií sa stali v posledných troch rokoch absolútnym jadrom politického boja. Ako druhý aspekt vnímal tú skutočnosť, že v populácii vládne mimoriadna nedôvera smerom k inštitúciám resp. k médiám. Zároveň poznamenal, že ani v dávnejšej minulosti sme na tom neboli výrazne lepšie, čo preukázal výsledkami viacerých prieskumov. Moderátor na dané tvrdenie nadviazal poznámkou, že spomínané javy nemusia súvisieť iba s nedávnym rozvojom sociálnych sietí, ale i štruktúrou slovenského myslenia. Z. Panczovej sa pýtal, či môže ísť o istý spôsob sekularizácie. Samotná etnologička sa prikláňala k tejto možnosti s tým, že časť ľudí si potrebuje vytvárať predstavu o nejakom hýbateľovi v pozadí, ktorý je zodpovedný za ich problémy v živote. Takisto spomínala prieskumy poukazujúce na nedôveru k systému a na sklon k ruskej rétorike. Ako jeden z možných dôvodov dlhodobého príklonu ku konšpiráciám uvádzala aj to, že v rámci národnej mytológie sa veľmi radi pasujeme do pozície obetí, čo je možné datovať už do 19. storočia. Potom moderátor upriamil pozornosť na to, že polícia, i spolu s armádou, patrí k najdôveryhodnejším inštitúciám v štáte. D. Púchovský na margo toho popisoval, čo sa snažia z ich pozície robiť, aby sa situácia zlepšovala (vyvracanie nepravdivých informácií, edukatívne kampane, porovnávanie našich pandemických zákonov s tými ruskými a podobne). Moderátor sa opýtal P. Sabaku, či sa ľudia, v prípade modernej medicíny, začínajú báť poznania. Ten v reakcii konštatoval, že medicínska veda sa začína veľmi atomizovať a že je veľmi zložitá. Taktiež poznamenal,

že príklon k alternatívnej medicíne je u nás dlhodobý, pričom dopady tejto skutočnosti pozoroval práve počas covidovej krízy, čo pre mnohých znamenalo aj fatálne dôsledky. Moderátor sa spýtal D. Púchovského, kedy začína byť viera v nejakú dezinformáciu problematická. Podľa D. Púchovského vtedy, ak to spôsobí škodu, úmrtie či ovplyvnenie okolia. D. Púchovský prezentoval názor, že je potrebné oddeliť tých, ktorí vytvárajú dezinformácie sledujúc nejaký cieľ od tých, ktorí možno v naivite či v dobrej viere uverili pochybným veciam a represívne sa zamerať na tú prvú skupinu, ktorá je teda ochotná obetovať druhých pre svoje vlastné záujmy. J. Goda súhlasiac s moderátorom poznamenal, že sociálne siete nie sú jediným priestorom, kde sa spomínané javy šíria. Súčasne však povedal, že sociálne siete ako Facebook transformovali za posledné obdobie fungovanie médií, politiky či komunikáciu medzi ľuďmi. Podľa slov J. Godu Facebook urobil v roku 2014 vedomé kroky, aby sa z platformy na zábavu stal i zdroj informácií. To neskôr mali využiť politické sily dovtedy nepoužívajúce sociálne siete, ktoré sa v týchto procesoch zorientovali a začali ich využívať vo svoj prospech. Moderátor poukázal, že aj v iných krajinách EÚ prebiehali podobné procesy, na čo J. Goda dal do pozornosti, že máme ako krajina dlhodobú tendenciu veriť rôznym bizarnostiam, akým sú napríklad čarodejnícke schopnosti, a to vo vyššej miere ako inde v Európe. D. Púchovský prezentoval názor, že za náchylnosťou veriť konšpiráciám a dezinformáciám môže byť aj informačný chaos, v ktorom sa obyčajný človek začal strácať s tým, že potom hľadal odpovede na alternatívnych kanáloch. V prípade širenej ruskej propagandy povedal, že tá neprichádza priamo od Rusov, ale cez kooperujúce osoby na Slovensku, ktoré sem informácie a naratívy z Ruska importujú. Moderátor na to nadviazal a spomenul niekoľko absurdných vecí šíriacich sa údajne z ruských kanálov, a to v prípade vojny na Ukrajine. Z. Panczová reagovala, že takéto absurdnosti sa šíria v priestore celej strednej a východnej Európy, ktorá bola v minulosti pod vplyvom ZSSR (napr. aj v Estónsku), pričom Slovensko je o to väčší cieľ, keďže tu žije veľa ľudí s afinitou k Rusku. Podľa etnologičky sú mnohé takéto správy prvotne myslené ako irónia, čo však viacerí nepochopia a začnú to brať a šíriť ako niečo seriózne. Moderátor sa zamýšľal nad tým, prečo niekto informácie na spôsob príbehov amerického seriálu Akty X, nevie posúdiť ako fikciu. Z. Panczová poznamenala, že ne jeden akčný film obsahuje konšpiračnú zápletku, kde osamelý hrdina bojuje voči systému či deep state, a tak sa antisystém môže ľuďom javiť ako niečo pozitívne. Moderátor sa tak dopytoval, či vlastne ide o víťazstvo pop kultúry. J. Goda v tejto veci upriamoval na to, že ľudia nešíria informácie prvotne na základe kritérií pravdy, ale podľa toho, čo ich buď vystrašilo, nahnevalo resp. nejako zapadalo do ich presvedčenia. P. Sabaka bol dopytovaný, či počas pandémie prišiel do kontaktu s pacientom veriacim v alternatívnu medicínu, ktorý by tento svoj postoj neskôr oľutoval. P. Sabaka povedal, že takéto prípady boli sporadické, keďže väčšina z takýchto pacientov zostávala do konca verná svojmu presvedčeniu ohľadne covidu. Následne prezentoval svoj pohľad na to, prečo sú u nás dezinformácie také úspešné. Má ísť o cyklický jav, kedy politici začnú šíriť určitú nepravdivú informáciu, ktorá ma častokrát nenávisťný podtón, na čo sa chytia ľudia v komentároch, pričom ak to má úspech, tak politici danú nenávisťnú rétoriku ešte viac stupňujú a tým ešte viac radikalizujú svojich sympatizantov. Moderátor sa potom dopytoval na legislatívne nástroje voči problematickému resp. kontroverznému obsahu. D. Púchovský naznačil, že je v tejto veci nutné balansovať na hrane, ak si chceme zachovať demokraciu, o ktorú však majorita spoločnosti možno ani nemá záujem. Na J. Godu smerovala posledná otázka a síce, či sa s touto situáciou dá niečo robiť v rámci sociálnych sietí. Ten odpovedal kladne s tým, že nepôjde o krátkodobý ani jednoduchý proces, ktorý však má zmysel, keďže aj malé úspechy (napr. mierne zvýšenie zaočkovanosti) majú svoju hodnotu. J. Goda ďalej podotkol, že otázka regulácie sociálnych sietí riešiaca sa primárne na európskej úrovni by si zaslúžila samostatnú reláciu. V tejto súvislosti sa zmienil aj o prijatom nariadení o digitálnych službách - Digital Services Act. Moderátor ku koncu relácie konštatoval, že preberaná téma súvisí s atmosférou myslenia ľudí, ktorá sa bude meniť veľmi pomaly. Zároveň poznamenal, že na Slovensku je aj v iných oblastiach (školsťvo, diaľnice) situácia podobne problematická. Na záver moderátor vyzval hostí k tomu, aby predstavili knihy, ktoré odporúčajú divákovi.

* * *

Podávateľ namietal nedodržanie vyššie spomínaného ustanovenia, ku ktorému malo dôjsť prostredníctvom zloženia účinkujúcich resp. vedenia relácie moderátorom, pričom v štúdiu mu chýbala prítomnosť zástupcu médií, ktoré majú z pohľadu hostí patriť medzi tie, čo šíria konšpirácie a bludy.

Podľa ustanovenia § 16 ods. 1 zákona č. 264/2022 Z. z. poskytovateľ obsahovej služby poskytuje obsahovú službu slobodne a nezávisle. Do jej obsahu možno zasahovať iba na základe zákona a v jeho medziach. Je právom vysielateľa vybrať si tému, jej spracovanie a hostí do diskusie podľa vlastného slobodného uváženia, pričom však musí splniť podmienku, aby vysielanie bolo v súlade so zákonom. V tomto prípade s ustanovením § 25 písm. a) zákona č. 264/2022 Z. z.

V rámci monitorovanej relácie sa teda preberala problematika konšpiračných teórií a dezinformácií. Medzi pozvanými hosťami nefigurovali osoby, ktoré by aktuálne pôsobili v súkromných médiách či organizáciách, keďže išlo o ľudí zo štátneho resp. verejného sektora. Hostka Z. Panczová pôsobí na Ústave etnológie a sociálnej antropológie SAV, kde sa venuje výskumu naratívneho folklóru, konkrétne povestí, fám a konšpiračných teórií, a to najmä v kontexte skupinovej a ideologickej identifikácie. P. Sabaka je lekár pracujúci na infektologickej klinike a od začiatku pandémie bol v prvej línii v starostlivosti o pacientov s ochorením Covid-19, pričom aj pravidelne na svojej sociálnej sieti informoval o aktuálnej pandemickej situácii. D. Púchovský je príslušníkom Policajného zboru SR a administrátor polície na Facebooku. Posledný z hostí, J. Goda, je odborník na sociálne siete, momentálne pôsobiaci na komunikačnom oddelení prezidentskej kancelárie. Je tak možné konštatovať, že prítomní hostia predstavovali dlhoročných odborníkov a ich profesionálne zamerania sa dotýkali diskutovanej problematiky.

Hlavná téma bola v relácii rozoberaná z hľadiska pôvodu problému, miery v spoločnosti, podoby či vplyvu. Súčasne sa v nej aj analyzovalo, prečo sú tieto javy na Slovensku tak široko zastúpené a čo sa dá prípadne robiť, aby sa ich popularita znižovala. O téme sa diskutovalo vo všeobecnej rovine, pričom aj notoricky známe konšpirácie a dezinformácie, ktoré sa konkrétne spomínali (teória o židovskej nadvláde, teória o tajných skupinách riadiacich procesy z úzadia, 11. september, ruské dezinformácie, pochybné názory a presvedčenia o covide) sa preberali len okrajovým spôsobom, bez toho, aby bola niektorá z nich dopodrobna analyzovaná. Zväčša neurčito sa hovorilo tiež o pôvodcoch a šíriteľoch, pričom sa v tejto veci explicitne nespomínali mená politikov či akýchkoľvek médií. K menovitým zmienkam došlo najmä v prípade hosta P. Sabaku, a to keď preberal, kto mohol prispieť k zmätenosti obyvateľstva pri covide, vtedy spomenul osoby ako prof. Staněk, doktor Bukovský či doktor Lakota, v prípade ktorých bol v čase pandémie medializovaný ich štatút skôr kontroverzných odborníkov, keďže boli kritickí voči oficiálnym protipandemickým nariadeniam, na ktorých sa zhodovala významná časť vedeckej obce. Ani tu však nešlo charakterom ani rozsahom o kritiku vyžadujúcu priamu reakciu. V súvislosti s hosťom P. Sabakom sa spomínalo aj politické hnutie Republika. Išlo o tlmočenie široko medializovanej informácie spojenej s tým, že dané hnutie prehralo s P. Sabakom súdny spor týkajúci sa hanlivých výrokov šírených počas pandémie. Sme toho názoru, že diskusia nevyznievala jednostranne, pozvaní hostia vedeli na tému zaujať vlastné stanoviská, ktoré boli komunikované z rôznych perspektív. Priamo v programe nebola jednoznačným spôsobom kritizovaná žiadna politická ideológia či médium. Moderátor sa z nášho pohľadu snažil zabezpečovať plynulosť diskusie, a to so zreteľom, aby hostia mali dostatočný priestor na vyjadrenie svojich názorov a postojev.

V programe sme nezaznamenali také nedostatky, ktoré by zakladali podozrenie pre možné porušenie ustanovenia § 25 písm. a) zákona č. 264/2022 Z. z. o mediálnych službách.

* * *

ZÁVER:

Na základe uvedeného sa domnievame, že odvysielaním programu *Večera s Havranom* zo dňa 5. 9. 2023 nedošlo k porušeniu § 25 písm. a) zákona č. 264/2022 Z. z. o mediálnych službách.

Podnet na preverenie navrhujeme posúdiť ako **neopodstatnený**.

Prepis/popis monitorovaného vysielania k Správe o kontrole dodržiavania povinností podľa zákona č. 264/2022 Z. z. (podnet na preverenie č. PGO-RPMS/2023/01197)

Monitorované vysielanie: Večera s Havranom

Deň vysielania: 5. 9. 2023

Čas vysielania: cca 22:02 h

Vysielanie bolo monitorované zo záznamu Rady.

časový kód záznamu cca:

21:59:51 začiatok monitorovaného záznamu

- koniec programu *Charles Bronson, symbol mužnosti*
- zvukovo-obrazový predel
- upútavkový blok (*Lov slov, Trochu inak s Adelou, Do kríža*)
- zvukovo-obrazový predel

22:02:01 začiatok programu Večera s Havranom

Moderátor: „Dobrý večer, vážené diváčky, vážení diváci. Víтам vás pri nových pokračovaniach Večere, ktorá sa vracia do vysielania po letnej cestovateľskej prestávke. A v kontexte situácie, v ktorej sa Slovensko nachádza, pod akým tlakom sa nachádzajú aj mysle a srdcia ľudí, pretože prichádza obrovské množstvo protichodných informácií, protichodných príbehov, budeme dnes hovoriť o tom, ako sa Slovensko za pomerne krátku dobu stalo istou chránenou dielňou dezinformácií, fám, bludov a akým spôsobom sa nám ako spoločnosti podarilo vytvoriť si istú odolnosť alebo naopak sme možno celkom na tomto úseku frontu zlyhali. Budeme proste hovoriť o tom, prečo je Slovensko tak vysoko zraniteľné, prečo sme sa dostali do istej kognitívnej pasce, kde už ľudia, ktorí pritom majú všetky predpoklady na to, aby rozumeli tomu, čo sa deje vo svete, sa vzdávajú istého vedeckého konceptu, racionálneho konceptu nazerania na udalosti v spoločnosti a vracajú sa k mýtotočným príbehom na úrovni X files, pričom X files je stále ešte vynikajúci seriál. A mojimi dnešnými hostkami a hosťami sú pani Zuzana Panczová, etnologička zo Slovenskej akadémie vied. Ďakujem pekne. Špecialistka na pôvod bludov a pôvod fám, akým spôsobom sa stali súčasťou našich spoločností. Dobrý večer, ďakujem pekne.“

Zuzana Panczová: „Dobrý večer.“

Moderátor: „Po ľavej, po mojej pravej strane sedí pán Peter Sabaka, lekár - Univerzita Komenského. Vy ste vlastne to, čo si ľudia myslia, že nie je, že sa to odohráva len na sociálnych sieťach, vy ste to zažili naopak. Naopak, že šikana zo sociálnej siete vlastne skončila takmer pred vašim domom. Prenasledovali vás agresívni občania, ktorí mali isté čarodejnícke predstavy o medicíne. Udialo sa to počas Covidu a celkom nedávno ste vlastne porazili politickú stranu Republika v súdnom procese, ktorá tieto lži o vás šírila. Ďakujem pekne, že ste prišli. Dobrý večer.“

Peter Sabaka: „Dobrý večer, ďakujem veľmi pekne za pozvanie.“

Moderátor: „Vľavo sedí mladý muž, ktorého identitu donedávna nikto nepoznal, ale mnohí ju chceli spoznať a skonfrontovať. Ste príslušníkom Policajného zboru Slovenskej republiky a máte na starosti stránku Hoaxy a podvody, ktorá je jedna z najúspešnejších stránok a ukazuje vlastne, že na internete a špeciálne na sociálnych sieťach sa dá byť úspešný aj vysmievaním sa alebo demaskovaním podvodníkov a šmejdov, ktorí od predaja hrncov prešli k predaju poloprávd o medicíne, poloprávd o orbitálnej sústave, poloprávd o ruskej agresii na Ukrajine. Ďakujem pekne, pán Púchovský, že ste prišli. Dobrý večer.“

Dávid Púchovský: „Dobrý večer, ďakujem.“

Moderátor: „A celkom vpravo, Jakub Goda. Dnes robíš v prezidentskej kancelárii. Stále si ale však špecialistom na sociálne siete, na komunikáciu a na to, čo dnes nazývame ešte stále hoaxy a podvody.“

Ale budeme hovoriť aj o tom, či je to vlastne šťastné pomenovanie, či to slovo vlastne má význam, pretože zdá sa, že málokto mu stále ešte rozumie. Ďakujem pekne, že si prišiel.“

Jakub Goda: „Ďakujem, dobrý večer.“

Moderátor: „A ja, pani Panczová, začnem s Vami, pretože táto naša aféra Slovenska, kde už takmer, ak sa nemýlim, 50% obyvateľov verí, že svet ovládajú Židia. Nechcem vlastne vedieť, že čo iné na všetko sa ešte pýtali alebo pre istotu už ani nepýtali, aby sme naozaj sa aj trošku nehanbili za seba, lebo to už presahuje také tie päťkárske vedomosti, ale je to naozaj ako taký trucpodnik, že myslieť si všetko naopak. Odkiaľ to má pôvod?“

Zuzana Panczová: „Nejaký taký antisystém, ak sa pýtate na to, hej, že nejaký taký vzdor voči tomu establišmentu alebo voči tomu systému, asi sa nedá povedať, že od tohto roku to začalo, hej, ale keď sa bavíme, dajme tomu o tom, ako odkedy bol taký boom tých veľkých konšpiračných teórií, tých globálnych, o tom, že ten svet, tá politika je nejak centrálne riadená a hlavne, že elity nám chcú zle, hej, že v podstate to niekto ovláda tú svetovú politiku, tak on ten zrod bol niekde možno v období osvietenstva. Hej, že v podstate skúsenosť s francúzskou revolúciou, s veľkým obratom spoločenským, hej, že vlastne do toho zabehaného systému vtedajšieho feudálneho alebo hierarchického, do tej tradičnej nejakej hierarchie autorít a poslušnosti a nejakých neomylných právd o tom, ako ten svet má fungovať a tak ďalej, zrazu zasiahlo niečo, čo to obrátilo a hľadal sa ten vinník. Hej, že v podstate, keď tu bolo všetko také dokonalé a všetko to tak fungovalo, ako je možné, že niekto chcel nejakú zmenu, tak sa pýtali vtedajší možno predstavitelia toho...“

Moderátor: „Dezinfoscény, hej? Rodiacej sa.“

Zuzana Panczová: „Áno, alebo teda toho dajme tomu toho ultra konzervatívneho, ako by sme možno dnes nazvali takéto, ten typ myslenia, že jednoducho malo by to tak zostať nemenné. Máme tu nejaké tradície, máme tu nejaké tradičné predstavy o spoločnosti, o rodine, o fungovaní spoločnosti a niekto to nabúral, hej, že v podstate, že za tým musí byť nejaký komplot, hej. Takže vlastne sa hľadali tí vinníci a samozrejme ako vtedajšie tie tajné spoločnosti, rôzne spolky, teda vôbec osvietenstvo, racionalizmus a tak ďalej, boli častokrát obviňované z toho, že jednoducho majú za cieľ návrat alebo teda vyplnenie tých apokalyptických proroctiev o tom, že jednoducho nastala nejaká vláda antikrista a teda nejakého. Takže boli to také predstavy, politicko-náboženské, rôzne, teda ten boj proti slobodomurárom, proti iluminátom a podobne. Toto je niečo, čo vlastne spadá do toho dajme tomu konca 18. storočia a ďalej sa to rozvíjalo. Potom vidíme, ako sa na to nadväzovali predstavy teda o sprisahanom židovstve. Teda neboli to už také tie tradičné protižidovské, také tie anti judaistické dajme tomu predstavy, ale bola to tá predstava o tom židovskom komplete, ekonomickom, politickom-mocenskom, hej, čiže to už máme potom 19. storočie a do toho zasahuje taký ten spor medzi tým liberálnym, konzervatívnym myslením. Teda ten moderný antisemitizmus sa na toto vlastne vo veľkom použil. Takže dá sa povedať, že vlastne tá predstava o globálnom sprisahaní a o tom, že to tu cele niektoré radí a vedie...“

Moderátor: „Je to reakcia na osvietenstvo. Hej?“

Zuzana Panczová: „...reakcia hlavne na tie prudké zmeny v spoločnosti, ktoré samozrejme boli sprevádzané aj násilím a teda tí ľudia ako keby to vnímali ako niečo apokalyptické, čo prichádza a ktovie, kde to skončí, hej. Čiže vlastne takéto, lebo konšpiračné teórie je teda, na čo som ja odborník, naozaj obsahujú takéto apokalyptické myslenie, teda očakávania nejakej kataklizmy a teda hľadanie tých nejakých znakov, že už je to tu, hej. Je to v podstate taká do istej miery veľmi podobná, podobný typ uvažovania, ako nachádzame v mnohých náboženských predstavách.“

Moderátor: „Ja sa budem špeciálne na toto pýtať, pretože my sme, akoby že eliminovali ten sektársky alebo para náboženský charakter vlastne týchto dnešných akoby ľudí, ktorí sa cítia iniciovaní do nejakej pravdy a berieme to tak ako čisto vlastne pragmaticky, že oni niečo hovoria a my im to akože vyvraciamy, hej, ale celkom to tak nefunguje, lebo tie postupy náboženského myslenia fungujú trošku inak ako 2 + 2 nerovná sa 4, ale môže sa rovnať aj 5 aj 6, keď chceme, lebo máme nejaké mystické výpočty, ktoré už sú paralelné, čokoľvek. Čiže vlastne tento boj alebo tento konflikt nie je nový. Ťahá sa niekoľko storočí, v rôznej intenzite. Má aj veľmi dramatické rozmery. Napríklad likvidácia európskeho židovstva, pretože to je tiež založené na blude a konšpirácii o protokoloch sionských mudrcov. Možno, že sa k tomu vrátíme páni a dáma. Ja sa teraz obrátim na vás, pán Sabaka, pretože

vy ste zažili vec, ktorá sa vlastne zdá akoby že aj nepravdepodobná, že by sa v európskej krajine v 21. storočí vlastne musel lekár, ktorý trávi počas ťažkej skúsenosti pandemickej svoj čas pri lôžkach pacientov, cítil ohrozený nielen ochorením, ktoré ohrozuje celý svet, ale zároveň ľuďmi, ktorí tvrdia, že to ochorenie v skutočnosti neexistuje a že treba si dať konskú masť alebo zapíjať Savom. Akurát, že vaše ohrozenie sa stalo reálne v tom zmysle, že aj politická strana Republika, ktorá s vami prehrala súdny proces, šírila veci, ktoré sú ďaleko za hranicou nielen vedeckého poznania, ale aj elementárnej nejakej slušnosti. Vy ste to ako prežívali, keď ste videli, že sa stávate vlastne postavou, ktorá už nie je šikanovaná iba na Facebooku za to, že vlastne zachraňujete ľudské životy, ale že vás ohrozujú ľudia aj vonku na ulici?“

Peter Sabaka: „Ako počas tej pandémie nebolo zase toľko času nad tým rozmýšľať, pretože sme jednoducho mali tak veľa povinností a tak veľa starostí v tom zmysle, že sme sa snažili tú pandémiu zvládnuť v nemocniciach najlepšie, ako vieme, aby sme zachránili čo najviac ľudí, ktorých bolo možné zachrániť danú dobu, čo bolo nesmierne ťažké, pretože sme pre všetkých nich museli nájsť lôžka, dostatočné zdroje, dostatočný personál a tak ďalej. Tak popritom všetkom som si to až tak veľmi nebol schopný naplno uvedomiť a ono to na mňa doľahlo až tak neskôr. Ale tak snažil som sa tých ľudí pochopiť a je pravda, že na Slovensku sa stala tá antisystémová rétorika, ten antisystémový naratív veľmi populárnym a že bolo logické, že z toho chceli vyťažiť nejaký kapitál aj nejakí politici. Hej, hoci na Slovensku asi v bezprecedentnom množstve, hej, v porovnaní so všetkými ostatnými krajinami a možno aj preto to nakoniec dopadlo, tak ako to dopadlo, že máme jednu z najhorších úmrtností. Mali sme najmenšiu mieru zaočkovanosť, čo sa zrejme s tou najvyššou mierou úmrtnosti súvisí. Takže ako na jednej strane sa to dá chápať, ale na druhej strane ja nedokážem pochopiť tú zvrátenú morálku, ktorá pripustí to, že ja teraz začnem šíriť niečo, čo sám viem, že nie je pravda, pretože predpokladám, že väčšina z ľudí alebo vtedy politicky aktívnych ľudí, neverili tým hoaxom, ktoré sami šírili alebo ktoré pomáhali šíriť...“

Moderátor: „Neskôr boli aj zaočkovani a hovorili ľuďom, aby sa neočkovali napríklad, hej.“

Peter Sabaka: „Napríklad aj to a rôzne iné veci. Alebo sa vyjadrovali, že je to strašná choroba a tak podobne, ale ešte predtým tu chorobu zľahčovali, však že? No teda niektorí...“

Moderátor: „Ale skúsím sa... Lebo vy ste povedali, že je to tu veľmi populárne. Vy, ako lekár, že medicína je jedna z najťažších škôl vôbec. Ľudia častokrát ani nevedia, čo to znamená vyštudovať medicínu, mať všetky atesty, kým sa vôbec dostanete do ambulancie alebo na internú a tak ďalej. Je to naozaj veľmi zložitý, náročné štúdium. A dnes ste v situácii, keď vy ako lekár, ktorý medzi lôžkami musí vlastne komunikovať a vysvetľovať ľuďom, ktorí nevedia, čo znamená H₂O, hej, a oni sa cítia, akoby že majú pocit, že s vami môžu diskutovať napríklad o biochémii alebo o nejakých vedeckých poznámkach. Ako si to vysvetľujete, že čo sa stalo vlastne s tými ľuďmi?“

Peter Sabaka: „Neviem, možno je to ten Dunningov-Krugerov efekt do značnej miery. Ako celá tá problematika, tá biologická, medicínska na pozadí tej pandémie bola samozrejme neuveriteľne zložitá. My sme mali problém to pochopiť. Ja som mal obrovský problém.“

Jakub Goda: „Sa to menilo v čase.“

Peter Sabaka: „Stále sa to menilo v čase. Len to je to, že keď niekto je presvedčený o nejakej pravde a chce počuť nejaký istý názor a zrazu nejaký človek, ktorý má aspoň akú takú legitimitu, napríklad, ja neviem, je členom SAV, ako profesor Stanek napríklad alebo je lekár ako napríklad doktor Bukovský a podobne, tak príde s nejakým názorom, ktorý pasuje do toho ich naratívu, tak oni mu uveria a častokrát sa ani nezamýšľajú nad tým, že či to, čo ten človek hovorí, dáva logiku. Hej, lebo častokrát, ako ja keď som počul niektoré vyjadrenia niektorých tých odborníkov toho antisystému, v úvodzovkách, ako napríklad doktor Lakota, tak to boli veci, ktoré keď on teda rozprával, tak ja som im nerozumel a ja som z fachu. A ten bežný človek, ktorý mu povie, že áno dobre hovorí ten Lakota, tak on tomu vôbec nemohol rozumieť, ale im stačí, že to konečné posolstvo je nejaké, že ved' neni to také zlé s tou pandémiou, nemusíte počúvať odborníkov, nemusíte sa dávať zaočkovať.“

Moderátor: „A to aj napriek tomu, že im umierali príbuzní, rodičia a starí rodičia.“

Peter Sabaka: „Áno, napriek tomu. Lebo zapadalo do toho naratívu a im to stačilo a ešte, ak môžem len dokončiť, tak ja by som sa rád vrátil k tej morálke, že to sú ľudia, ktorí vedome šírili nepravdy, čím

vystavovali smrteľnému nebezpečenstvu ľudí, ktorí sú ich obdivovatelia, hej, a ich voliči potenciálni.“

Moderátor: „Doslova za nich umierali.“

Peter Sabaka: „Fanúšikovia, ktorí, áno, za nich doslova niektorí umierali. Oni im teda uverili a viacerí potom skončili v nemocnici alebo žiaľbohu zomreli. A ja si neviem predstaviť tú amorálnosť za tým a neviem, ako tí ľudia dnes s tým môžu žiť.“

Moderátor: „Môžu a veľmi dobre sa im vodí, môžete byť uistený. Vidíme to každý deň. Pán Púchovský, na vás mám otázku. Ako ja som sledoval vtedy, čo sa dialo aj v Českej republike, samozrejme, ale vidím aj čo sa deje dnes, akým spôsobom napríklad v Čechách postupuje polícia alebo aj súdne orgány v prípade propagandy ruskej invázie, vyslovene oslavovanie alebo apologetiky Putinovej politiky na východnej Ukrajine – bombardovania. Vidíme, že v Čechách proste tých ľudí proste predvedú, dostanú podmienku, dostanú pokutu, dostanú náramok. Niektorí dokonca dostali tvrdé väzenie. Na Slovensku boli takéto prípady? Nie je vlastne problém v tom, že štátne orgány akoby že nechcú postupovať týmto štýlom?“

Dávid Púchovský: „My sme si robili rešerš prednedávnom a naozaj tých prípadov, kedy boli stíhaní ľudia napríklad vo veci šírenia poplašnej správy, tak sa to týkalo väčšinou tých klasických nahlasovania bômb. Čiže tá situácia je diametrálne odlišná. Keď sa ešte vrátim do toho obdobia pandémie, tak tam boli isté pokusy preverovania tých najznámejších dezinformácií, priamo, keď boli konfrontovaní ľudia, ktorí boli ich autormi. Ale bohužiaľ ten zákonný rámec nejak nedovolal postupovať ďalej a prípadne, keď už sa tie prípady týkali nenávisťných konkrétnych statusov, napríklad proti nejakej menšínám, tak často tam zas bola diskusia s prokurátorom, čo ďalej s tým. Takže treba si priznať naozaj, že tá represia nejak na Slovensku sa nedá porovnávať s Českou republikou. To je fakt, ale zas nezávisí to od polície. Je to vec zákonodarcov. Samozrejme, je to vec na diskusiu, pretože nikto tu asi nechceme mať druhé Rusko, že sa tu vytvorí nejaký zákon proti slobode slova, že príde niekto nový a bude to zneužívať vo svoj prospech, ale určite by pomohol nejaký systém, aby aj polícia mohla sa zamerať na tie naozaj najexponovanejšie prípady, ktoré tu boli.“

Moderátor: „Myslíte alebo teda neviem, či máte takú štatistiku z obdobia covidového. Je vlastne niekto, kto by mal aspoň pokutu za to, čo písal alebo šíril vedomé lži alebo nabádal ľudí na typ správania, ktorý ich vlastne ohrozoval? Bol niekto odsúdený alebo aspoň vypočutý?“

Dávid Púchovský: „Ja si spomínam na nejaké sankcie, ktoré sú vo veci okresných úradov. Čiže nejaké pokuty tam boli, ale, samozrejme, to boli nejaké nízke sumy, ale čiže nejaký ten demotivátor toho moc nefungoval, preto to v podstate dopadlo tak, ako to dopadlo. Ale na druhej strane, my sme si povedali, že teda musíme nájsť cestu ako bojovať legálnou cestou proti tomu. Čiže sme sa zamerali skôr na tú prevenciu, a tak vlastne sme zaktivizovali viac sociálne profily na sociálnych sieťach. Začali sme viac vysvetľovať ľuďom, začali sme spolupracovať s odborníkmi.“

Moderátor: „A funguje to?“

Dávid Púchovský: „Myslím si, že v určitej časti hej, pretože dá sa povedať, že niekedy to bol ten faktor, ktorý demotivoval ľudí, keď sme upozorňovali na tie nepravdy, že naozaj od toho ďalšieho konania upustili, vymazali tie pôvodné statusy. Čiže v niečom to určite pomohlo, ale zas nemôžeme sa pozeráť na to, že skupina nás pár ľudí, ktorí tam pracuje, bude teraz zachraňovať celé Slovensko. Že to musí prístup celej spoločnosti.“

Moderátor: „Jasné. Jakub, vrátim sa k tomu, v tomto prvom kole už to vlastne zaznelo. Ten problém tu máme. Máme vysvetlenie, že prečo práve my máme tento problém ako najvypuklejší v Európe? Lebo sú tu ľudia, ktorí sa tomu venujú, sú na to programy, sú na to rôzne operácie. Napriek tomu sa zdá, že máme tú veľkú časť ľudí, ktorá sa vlastne akoby už rozlúčila s realitou v istej podobe a mnohí vlastne pôsobia ako príslušníci nejakej sekty. Hľadajú čierne žabky, či aké na potravine, ktoré sú neviditeľné. Proste keď prší alebo sneží, hovoria, že to je nejaký posyp chemický. Neveria, že je vojna a potom hovoria, že vojnu vlastne rozpútal niekto iný. Akoby že stále hovoria niečo iné. Hej, to je také. Ako sa to dá vysvetliť?“

Jakub Goda: „Ja si myslím, asi nepoviem akoby niečo prekvapivé na úvod, ale Peter to naznačil, že to, čo je špecifické pre nás, prečo je to u nás vypuklé, naozaj je to, že kým vo väčšine krajín toto je rétorika nejakých extrémistických síl, ktoré tvoria nejaký okraj politického spektra. U nás sa to hlavne v posledných piatich rokoch, eventuálne v posledných troch rokoch, stalo absolútnym jadrom

politického boja, ktorý opakujú a šíria vlastne kľúčové postavy politickej scény. Ja som si pozeral posledný prieskum. Zhruba sa dá narátať, politickí lídri alebo strany, ktorí systematicky používajú konšpiračné teórie alebo propagandu dezinformácie ako nástroj politického boja, reprezentujú zhruba 37 percent voličov. Čiže to akoby, ja si stále myslím, že hlas politického lídra je stále to, čo je aj akože technicky čo najviac počuť, že to je vidieť v televízii, to má najväčšiu silu na sociálnych sieťach, to rezonuje. Oni sú schopní to robiť systematicky. Čiže nie je to nič nové, ale tu by som hľadal ako kebyže to základné vysvetlenie pre tú odchýlku medzi nami a mnohými inými, možno že s výnimkou USA alebo Maďarska, kde to tiež teda je prítomné aj v mainstreame. Ale zároveň by som to neredukoval na toto. Myslím si, že druhá podstatná vec je, že hlavne v uplynulých troch rokoch tie prieskumy ukazujú, že zároveň mimoriadnu mieru nedôvery k inštitúciám a nedôvery všeobecne k médiám, medzi ľuďmi navzájom a tak ďalej, čo akože vytvára perfektnú pôdu pre to, aby mali úspech konšpiračné teórie, lebo keď. Myslím, že tam platí ten paradox, že keď človek tvrdí, že neverí ničomu a nikomu, tak na konci dňa ako keby uverí hocičomu vlastne na tom internete. Čiže to si myslím, že tam by som ako keby hľadal. Zároveň som presvedčený, že to vlastne nie je kompletne vysvetlenie, k tomu sa potom dostaneme, že sú prieskumy, ktoré idú ďalej v minulosti. Globsec prvýkrát meral tieto konšpiračné teórie v roku 2018. Vtedy to ešte nebolo až tak politicky mainstreamové a už tam sme vyšli ako keby veľmi vysoko, keď sa pýtali na to, že či ľudia veria tomu, že Američania si dvojčky zhodili sami alebo že...“

Moderátor: „Nepristáli na Mesiaci.“

Jakub Goda: „...tajné skupiny majú veľký vplyv a tak ďalej, že už vtedy sme boli vlastne horšie na tom ako iné krajiny a dokonca už v 2013, myslím že IVO robil prieskum konšpiračných teórií, aj tam sme vyšli, že 63 percent ľudí verí tomu, že tajné skupiny v pozadí ťahajú za nitky a to bolo predtým, než sa to stalo politickým mainstreamom a predtým, než sociálne siete mali takú silu. Čiže tým som vlastne spolematizoval tú moju odpoveď.“

Moderátor: „Nie je to nový fenomén. Hej? Akoby že, nie je to nový fenomén. Bolo to vždy prítomné.“

Jakub Goda: „Ja si myslím, že sa to zintenzívňuje, graduje, narastá to na sile a tí ľudia sa ešte radikalizujú, ale zároveň, asi sme aj v porovnaní s inými krajinami na tom neboli úplne dobre ani pred desiatimi, dvadsiatimi rokmi pravdepodobne. Nemáme až tak veľa dát, ale to, čo máme.“

Moderátor: „Pani Panczová, čo to znamená? Môže to byť aj prejav nejakej akože divokej sekularizácie vlastne v krajine? Alebo mne sa stále javí, že ten náboženský rozmer, že mi o tom veľmi nerozprávame a že naozaj sa to podobá. Častokrát, keď tých ľudí počujete alebo vnímate, tak vidíte vlastne, že skôr pripomínajú ľudí akože od Davida Koresha, hej, s Wacou, že proste je to taký ako para náboženský jazyk, veľmi presvedčivý a že či aj to čo teraz Jakub hovorí, že je to staršie vlastne. Hej, že máme to desať rokov dozadu odmerané. Že to asi nesúvisí úplne iba so sociálnymi sieťami, ale že v štruktúre myslenia slovenského akoby že sa niečo odohráva.“

Zuzana Panczová: „Hej, hej. No vlastne Karl Popper keď prvýkrát použil ten význam konšpiračná teória v tom negatívnom zmysle v 48 a vlastne on povedal alebo teda napísal, že vlastne je to ako keby náhrada toho všeobecného hýbateľa, Boha, tými všemocnými silami, teda tými sprisahancami. Hej, že vlastne je to naozaj ako keby ten sekularizačný obrat v tomto, ako ste to povedali vy, že je to ako keby nahradenie, lebo ten človek ako keby potrebuje mať ten pocit, že je tu nejaký ten hýbateľ. Hej, teda buď ten demiurgos, teda ten nejaký Boh a jeho protipól. Častokrát je v nás stále takéto manicheistické myslenie, takéto čiernobiele. Hej, že máme tu svet toho zla, teda tých nejakých v pozadí, ktorý možno že strácajú ten náboženský rozmer, ale ten politicky, mocensky tu ostáva. Ale teda je to možno že nejaký archetyp v nás, že ako keby ťažko sa viem zmieriť s tým, že niečo je naša chyba. Hej, že v podstate si tu sami zodpovedáme za tú našu politiku a že teda to, že máme nejaké problémy, tak hľadáme teda niekoho toho zodpovedného. Obyčajne teda je to nejaký nepriateľ zvonku, ale ako keby je to nejaká taká naša automatická reakcia. Hej, že nejaká predispozícia. Druhá vec je, že to čo spomínal Jakub Goda ten prieskum, že veľa ľudí už v 2013 alebo teda ešte vlastne pred ukrajinskou teda tou...“

Moderátor: „Pred Krymom?“

Zuzana Panczová: „Hej, pred Krymom, vlastne poukazovali na vysokú mieru takej nedôvery, principiálnej nedôvery voči systému. A to, že niekto ťahá za nitky. Ono otázka je, že či toto naozaj...“

Jakub Goda: „Či v tom není trochu pravdy.“

Zuzana Panczová: „...či v tom, přesně tak, lebo táto otázka, keď sa postaví. No keby sa opýtal niekto mňa, že či si aj ja myslím, tak tiež by som povedala, že ono asi tá politika funguje na princípe nejakých takých zákulisných a tak ďalej, že otázka je, že čo to vlastne vypovedalo v tej dobe. Druhá vec je, že prieskum v 2015 napríklad alebo s čím pracovali aj v IVE, jednoducho mimoriadne vysoká v porovnaní krajín, teda V4, mimoriadne vysoká nedôvera voči systému na Slovensku v porovnaní s ostatnými krajinami V4 a veľká, veľmi vysoká náchylnosť alebo teda ako keby ústretovosť voči ruskému vplyvu, hej, už vtedy 2015 to bolo viditeľné v porovnaní. Samozrejme, Poliaci, to je úplne iný prípad, ale Slováci mimoriadne teda náchylný na ruskú rétoriku a na to ruské videnie sveta a teda na ten anti západný nejaký mód. Hej, že v podstate to je asi niečo, čo môžeme, na to sú rôzne vysvetlenie, naozaj sa nedá jednoducho odpovedať, prečo to tak je...“

Moderátor: „Jasne, urobíme konferenciu extra.“

Zuzana Panczová: „...presne tak, ale je pravda, že v našom národnom naratíve, v tej našej národnej mytológii jednak ten viktimizačný rozmer je veľmi silný, teda že sa veľmi radi pasujeme do pozície obetí a teda sa to spájalo do toho nášho nacionalistického 19. storočia, teda...“

Moderátor: „Ešte to funguje? Toto ešte funguje aj u ľudí, ktorí sú na TikToku, toto funguje?“

Zuzana Panczová: „...to je jedno z vysvetlení, ktorým odpovedajú historici alebo teda sociálni historici na to, že prečo u nás ako keby počúvame na tento naratív toho ublíženého národovectva alebo teda tej viktimizačnej nejakkej linky. Takže môže to byť spojené s tým a teda ten anti západný, alebo to vnímanie západu ako niečoho zvrhého, zhýralého a teda niečoho, čo nás ohrozuje, však to tu máme teda ešte od toho 19. storočia. Možno že nejaká taká tradícia tu je, ale samozrejme to môže byť jeden z mnohých dôvodov. Je to oveľa komplexnejšie, ale...“

Moderátor: „Ja sa vrátim, pán Púchovský, k tomu čo Jakub povedal, že vlastne polícia paradoxne patrí k jedným z tých inštitúcií, ktoré majú stále ešte vysokú dôveru, aj spolu s armádou. Myslíte si, že napríklad vaša práca, ktorú robíte, súvisí s tým, že vlastne ľudia dôverujú inštitúcii, polícii ako inštitúcii, a preto aj to, čo stránka policajná zverejňuje na túto tému, akoby je vlastne úspešné, hej, že vaša robota je úspešná práve preto, že pochádza z prostredia dôveryhodnej inštitúcie. Že vy vidíte, vlastne, naozaj sa to prejavuje to, čo Jakub povedal?“

Dávid Púchovský: „Tak to hodnotenie by som nechal možno na...“

Moderátor: „Ale tak môžete sa aj pochváliť. Akože, to je...“

Dávid Púchovský: „Ale samozrejme, že vnímame to aj, čo sa týka možno nejakých podporných správ, spätnej väzby, ale napríklad aj nejakých ocenení od tých tretích strán. Čiže snažíme sa nielen vysvetľovať občanom na dennej báze hoaxy alebo publikovať rôzne kampane edukatívne, ale aj približovať ten policajný zbor tou klasickou PR strategickou komunikáciou. Čiže ukazovať policajtov ako tých, ktorí sú tu na to, aby ochraňovali ľudí, aby nehľadeli na to, aká je farba pleti, politické presvedčenie, sexuálna orientácia a podobne. Čiže to je taký ten komplexný balíček, ktorých tu vlastne začalo budovať už pred šiestimi rokmi, ale potom od Covidu už prešiel tak 50 na 50 do takej defenzívnej role, kvôli nárastu tých dezinformácií. A ešte, keď ste aj spomínali v porovnaní s Českom a Slovenskom, tak mi napadol taký paradox, že porovnanie Ruska a Slovenska. Lebo mnohí tí, ktorí verili Covidu, tak plynule prešli na podporu Ruska, čo sme aj predpovedali a oni si v podstate neuvedomujú to, že v Rusku sú také zákony a poznáme konkrétne prípady, že tam trestajú ľudí alebo trestali ľudí, ktorí šírili hoaxy o Covid. Takže možno je to otázka na tých ľuďoch, ktorí adorujú Rusko a sú zástancami covidových hoaxov, že či to máme prevziať, tie ruské zákony proti covidovým popieračom a proti nim samotným.“

Moderátor: „Áno, Rusi dávali do väzení takýchto ľudí dokonca.“

Dávid Púchovský: „A ešte možno jeden príklad čerstvý z dneška. To som telefonoval s jednou známou herečkou slovenskou a ona si tak zaspomínala, že v päťdesiatych rokoch komunistické orgány rozširovali správu o tom, že Američania tu zhadzujú tie chrobáky, mandalinky tuším sa to volajú, že aby zničili úrodu. Čiže ona si spomenula na to, ako ich odchyťovali do zaváraninových pohárov. Takže naozaj asi súhlasím aj s pani Panczovou, že teda máme to nejak v sebe a sú to aj konkrétne príklady z minulosti a niekto si to dedičstvo nesie celý život a niekto uvedomí si tie konotácie, ako napríklad aj

táto herečka, že dnes sa už nad tým zasmee a vidí realitu nejak inak, ale niektorí možno stále odchytávajú chrobáky do tých pohárov.“

Moderátor: „A veruže to robia a niektorých už aj jedia najnovšie, lebo už je taká doba. Alebo z presvedčenia. Pán Sabaka, ja sa vrátim k tomu, že medicína je veľkým príkladom novej paradigmy poznania, aj naozaj, že moderná biomedicína je niečo, čo reálne neexistovalo. Nadväzuje to na iný typ myslenia. Odmietli sme rôzne, nebudeme sa tu nikoho dotýkať, ale proste ľudia, ktorí sa liečia akože opalovaním sa na mesačnom svite a tak, ťažko povedať, že je to medicína. Vy vnímate nejaký regres vlastne v odmietaní tohto typu poznania? Máte pocit, že ľudia akoby že je to tak možno pre nich nezrozumiteľné alebo zložité, že proste odmietajú takéto lekárske postupy, pretože modernej intenzívnej medicíny jednoducho nemôžu rozumieť, nemôžu. Oni proste, to je akože nikto, kto to neštuduje a nerozumie tomu, tomu proste rozumieť nemôže. To je veľmi jednoduché. Máte pocit, že ľudia sa vlastne začínajú báť poznania?“

Peter Sabaka: „Nemyslím si, že sa ľudia začínajú báť poznania, ale my už sa pritom poznání a pri riešení mnohých medicínskych problémov naozaj dostávame do takej hĺbky, na tú molekulárnu úroveň, kde je už to tak veľmi, veľmi zložité, že celá tá medicínska veda sa začína veľmi atomizovať a že konkrétny jeden odborník sa vie venovať len naozaj veľmi malému výseku z celej tej problematiky, aby tomu naozaj rozumel. A ten potom až tak veľmi nerozumie tomu ostatku a tak ďalej. Tá medicína je naozaj veľmi, veľmi zložitá a čo sa týka odmietania poznatkov tej modernej západnej medicíny, tak ako to tu bolo vždy. To tu bolo vždy v istej miere a príkon k tej alternatívnej medicíny a tak ďalej.“

Moderátor: „Vždy, to čo znamená? Vždy.“

Peter Sabaka: „Vždy ako, koncom 20. storočia, začiatkom 21. storočia. To bolo aj v predpandemickej dobe, samozrejme.“

Moderátor: „Vy ste sa s tým stretávali aj v praxi lekárskej?“

Peter Sabaka: „Áno, stretávali sme sa s tým v praxi, ale...“

Moderátor: „Antibiotiká chceli vždy.“

Peter Sabaka: „Antibiotiká chceli vždy. Ono mali ľudia častokrát svoje teórie, ako sa udržať zdravý a tak ďalej. Najmä, keď to bolo pre nich pohodlné. Napríklad nemusím schudnúť, pretože nemusím prestať fajčiť, pretože nemusím prestať piť, pretože to áno, ale keď už prišlo na najhoršie a človek sa mal zle a mal bolesti, tak naozaj alebo mu išlo o život, hej, tak odmietal tú modernú západnú medicínu len naozaj v extrémnych prípadoch, hej.“

Moderátor: „Ale boli aj takí, hej?“

Peter Sabaka: „Boli aj takí, ale naozaj len v extrémnych prípadoch.“

Moderátor: „Inak zase aj Steve Jobs ju odmietal. Čiže, a ako skončil.“

Peter Sabaka: „Áno. No potom s tou pandémiou sa to samozrejme zhoršilo, pretože sa rozšírili tieto pandemické medicínske hoaxy a s tým sme sa stretávali často. Stretli sme sa s tým, že ľudia keď nás videli v tých bielych plášťoch, teda v tých skafandroch, Tyvekoch, tak boli prekvapení, že vôbec existujeme, lebo si mysleli, že v televízii sú to len herci.“

Moderátor: „Vy ste to naozaj počuli?“

Peter Sabaka: „Áno, to som naozaj počul od pacientov, hej, od pacientov konkrétnych. Dokonca aj úplne takto, ako som to povedal.“

Moderátor: „Oni vlastne nevedeli, že doktor Sabaka je naozaj doktor Sabaka, ktorý existuje.“

Peter Sabaka: „Oni si mysleli...“

Moderátor: „...že je to nejaká postava zo seriálu, hej. Jasne.“

Peter Sabaka: „Tak trochu pritiahnuté za vlasy, áno, alebo tak hyperbolický poňaté. A ako konkrétne tento pacient napríklad do týždňa zomrel, hej, ktorý...“

Moderátor: „Ale zase vás spoznal, že ste naozaj.“

Peter Sabaka: „Áno, ale asi to za to nestálo. Čiže stretávali sme sa s kadečím. Potom sme sa stretávali s rôznou, alebo kolovali rôzne recepty, ako teda zabrániť tomu, aby človek ten ťažký Covid dostal. Napríklad ivermektín, to je také úplne najznámejšie.“

Moderátor: „Ja si pamätám politické videá s ivermektínom.“

Peter Sabaka: „Áno, aj politické videá boli s ivermektínom, samozrejme...“

Moderátor: „Len to sa vraciame k tomu, čo ste povedali, hej...“

Peter Sabaka: „...chceli priživiť, ale s tým ivermektínom to bolo tak zložité, že tam aj pomerne veľká časť tej vedeckej obce verila v to, že ten ivermektín naozaj môže pomôcť, pretože aj počas pandémie existovala dobrá veda a existovala zlá nekvalitná veda.“

Moderátor: „Čiže čierna mágia, biela mágia. Hej? Harry Potter model proste.“

Peter Sabaka: „Povedzme taká, no taká šedá, trošku viacej do čierna, ale nie úplne čierna, lebo vlastne nie sú to úplné bludy, ale nejaké tie vedecké zásady tí ľudia dodržiavajú, aj keď tak veľmi selektívne, ako sa im chce a ako sa im to hodí. Čiže to bolo niekedy naozaj veľmi ťažké naozaj s čistým svedomím povedať, že áno ivermektín je hlúposť, naozaj nefunguje, hej. Potom sa už hromadili dôkazy, že sme už naozaj vedeli, že ozaj nefunguje a potom sa objavili lieky, ktoré sú omnoho, o ktorých máme dôkazy, že sú naozaj efektívne a sú mimoriadne efektívne. Čiže baviť sa o tom, či ivermektín funguje alebo nefunguje, stráca zmysel, hej, ale to bol ešte teda taký hoax, ktorý áno...“

Moderátor: „Ale toto žije a niečo sa asi stalo s ľuďmi, lebo toto zrejme ostalo. Pán Púchovský povedal, že časť alebo veľká časť týchto ľudí sa vlastne preklopila dnes do podporovateľov ruskej invázie. Mnohí z nich sú aj členmi všakovakých gangov motorkárskych na Slovensku a polícia takisto sa vlastne iba akoby, že eskortuje ako som bol býval sám videl na pumpe nedávno vo Zvolene. Vrátim sa ale k tomu, že kedy sa, bude to taká že detská rétorická otázka, že kedy začína byť viera v Atlantídu trestná?“

Dávid Púchovský: „Tak viera alebo nejaký názor nie sú trestné na Slovensku, samozrejme.“

Moderátor: „A kedy to začne byť problém?“

Dávid Púchovský: „Keď tým spôsobí možno škodu, úmrtie, ako ovplyvní svoje okolie. Samozrejme, to je potom na strane prokuratúry to pred súdom dokázať, aká je tá miera zavinenia. A potom je to aj taká filozofická otázka, že do akej miery je ten človek, ktorý tomu uveril tiež zodpovedný za to, keď to to nie je dieťa, ako sa k tomu stavať.“

Moderátor: „Lebo viem a neviem, či aj v našej legislatíve, ale napríklad obeť sektárskeho myslenia sú v mnohých európskych krajinách naozaj považované, akože majú štatút obetí vlastne, že to čo hovorili, to, čo mohli šíriť, to sú všetky tie samovražedné veľké hnutia, ktoré momentálne asi sa tiež presťahovali do covidových kôj, tak oni sú považovaní ako nie za zodpovedných, ale vlastne za obeť takisto. Že či by niektorí títo ľudia nemali tento štatút mať, lebo Jakub, ty hovoríš, že o internetovo zraniteľných občanov. Ale to sa vlastne približuje prvýkrát tomu hodnoteniu akoby že obeť sekty, hej. Že my to máme v legislatíve? Poznáme ako by že internetovo zraniteľného občana, na ktorého sa vlastne nazerá skôr dajme tomu, že klinicky, treba mu pomôcť a pozná naša legislatíva takýto nejaký status?“

Dávid Púchovský: „No podľa mňa žiadna krajina nemá takto ukotvené.“

Moderátor: „Hej.“

Jakub Goda: „Internetovo zraniteľného občana.“

Moderátor: „Nie, ale sekty, hej. Že to je taký, mne sa zdá, že to je taký akože model možno vnímania niektorých tých ľudí.“

Dávid Púchovský: „Dá sa na to pozeráť aj cez túto paradigmu, ale...“

Moderátor: „Alebo cez závislosti?“

Dávid Púchovský: „To treba rozdeliť tých ľudí. Toto je dobrý príklad, že aj v budúcnosti, keď sa bude niečo formovať, možno proti dezinformáciám, tak treba oddeliť tých, ktorí vytvárajú tie dezinformácie, ktorí sledujú nejaký svoj cieľ a tých ľudí, ktorí tomu možno v naivite, v dobrej viere uverili. Čiže aj to by si mali uvedomiť ľudia, občania, že nemôže to byť nejaká inštitúcia, ktorá bude postupovať proti všetkým ľuďom, len za to, že kvôli niečomu uverili, naleteli. Treba ísť jednoducho po tých, ktorí to robia zákerne, manipulatívne, ktorí neveria tomu vôbec, ale majú svoje ekonomické a rôzne prospechové dôvody. Ak sú ochotní klamať tak tých ľudí, že sú ich ochotní obetovať kvôli svojim záujmom. Čiže oni sú problém, nie tí ľudia, ktorí tomu uverili.“

Moderátor: „Jakub, možno preceňujeme vlastne hodnotu alebo dosah sociálnych sietí a teraz nechcem ako by že ísť proti tomu, čo aj vy robíte. Ale je toto vlastne jediné prostredie, v ktorom sa tieto veci šíria?“

Jakub Goda: „No dnes už určite to nie je jediné prostredie. Veď to som spomenul predtým, že vlastne ono to už dnes rezonuje prakticky všade. Na mítingoch politických, v televíznych diskusiách. Takže

dnes už to nie je jediné prostredie, ale mne sa skôr zdá... No asi by som išiel opačne na to. Mne sa skôr zdá, že sme dlho podceňovali sociálne siete a ten ich vplyv sa podľa mňa niekedy redukuje na to, že sociálne siete nám priniesli ako by že hoaxy, dezinformácie, ale myslím si, že ten vplyv sociálnych sietí je vlastne hlbší, lebo oni radikálne zmenili vlastne formu komunikácie na všetkých úrovniach, vrátane ako kebyže štandardných politikov, zmenili ten politicko-spravodajský cyklus, zmenili formu, zmenili časovanie, zmenili vlastne aj tradičné médiá do veľkej miery, ktoré sa musia prispôsobovať, či už v tom ako konštruujú nadpisy alebo aké témy si vyberajú. Prišli úplne nové médiá. Vidíme to po celom svete. Čiže ja si myslím, že pre mňa ako keby téma sociálnych sietí nie je o hoaxoch, že to je oveľa hlbší a širší vplyv, ktorý ako keby transformoval fungovanie médií, politiky, komunikácie medzi nami. Koniec koncov to nie je téma, len aby som to tak povedal, teda že internetové zraniteľnejší, to je téma nás všetkých. Však my vidíme, že to vyostruje jazyk aj nám na internete. To nie je, že sa to týka len ich a ja som akože imúnny. To mení diskusiu aj v tej bubline, mení to ako keby podobu koalíčných kríz v minulej vláde. Ten vplyv je podľa mňa absolútne radikálny a ja ho teda vnímam od nejakého roku 2014 zhruba, kedy úplne evidentne a z toho sú už dneska vlastne aj uniknuté materiály, že Facebook sa stal z tej sociálnej siete, ktorá bola na zábavu a na nejaké také...”

Moderátor: „Recepty, mačičky. Nie?“

Jakub Goda: „...lifestylové veci, sa stal vlastne zdrojov správ. Oni pre to urobili vedomé kroky, aby konkurovali Twitteru a tak ďalej. Čiže tam ja datujem ako keby tú zmenu v tomto zmysle. A 2018 je pre mňa druhý akoby že kardinálny rok, kedy sa stalo to, že vlastne ten nový nástroj tých sociálnych sietí akoby veľmi zručným spôsobom ovládli politické sily, ktoré predtým ho celkom ignorovali, dá sa povedať, ale od roku 2018 bývalý premiér, bývalý predseda parlamentu, Ľuboš Blaha si založil vtedy facebookovú stránku, vtedy začali prichádzať na to, že ako to funguje, čo sa s tým dá robiť a ako sa to dá využívať. A to sú pre mňa akoby že dva podstatné roky, keď sa bavíme o tom, že ako sme sa dostali tam, kam sme sa dostali.“

Moderátor: „Toto všetko sa dialo aj v iných európskych krajinách. Aj vo Francúzsku, aj v Nemecku, aj hocikde. Ale nikto nemá také fantastické úspechy ako Slovensko v tejto disciplíne. Tak skúsme si akože toto vysvetliť, že čo sa tu stalo, lebo pár odpovedí už zaznelo, isté vysvetlenia. Ale predsa len je to veľmi zložitá a zároveň aj záhadná vec, prečo práve malá európska krajina, ktorá je jednou z najintegrovanejších. Ľudia to vlastne nevedia alebo teda už si to nepamätajú, že my sme jednou z najintegrovanejších krajín EÚ, pretože sme aj v Schengene, aj v eurozóne, jediný z V4. Prečo práve Slovensko?“

Jakub Goda: „No a aby som sa teda neopakoval, lebo však ja som vlastne sa snažil naznačiť, v čom sa líšime.“

Moderátor: „Ty si povedal jasne, že sa to stalo politickým mainstreamom. Ale prečo sa to tu stalo politickým mainstreamom a nie v Dánsku?“

Jakub Goda: „Tak tam by som asi išiel teda hlbšie. Máme málo dát tých starších, naozaj sa to systematicky začalo merať až neskôr. Preto aj musíme sa odvolávať na prieskumy, ktoré majú svoje limity a tak ďalej. Je ich málo, nemáme vlastne akože poriadne také že dlhodobé štúdie, ale zdá sa akoby z toho, čo vieme, aj ty si to Peter spomenul, že už aj predtým tu bola viera v nejakú alternatívnu medicínu a náznaky toho, že ľudia mali náchylnosť veriť v konšpiračné teórie. Ja spomeniem možnože ešte jeden prieskum, ktorý nie je až taký známy a kludne mi do toho rýpte, lebo podľa mňa je to zaujímavé, Pew research center robil v 2017 prieskum, ktorý meral že vieru ľudí v to, že či existujú osoby, ktoré sú schopné akože zakliať niekoho. Normálne, že čarodejnícke schopnosti, magické schopnosti. Aj v tomto prieskume patríme medzi európskych šampiónov. 48 percent vyšlo, že ľudia majú tendenciu veriť tomu, že existuje akože osoba, ktoré môže zarieknuť, prekliatť a tak ďalej.“

Moderátor: „Česi sú ako na tom?“

Jakub Goda: „Češi boli, myslím si, že lepšie. Škandinávske krajiny mali okolo 10 percent, africké okolo 80 percent a my sme boli ako keby niekde medzi a medzi najhoršími. A toto sa podľa mňa už nedá vysvetliť tým, čo som hovoril ja, hej, že nemám pocit, že tu nejaká politická strana hovorí o čarodejniciach, ani teda nie je to úplne predmetom akože ruskej propagandy toto konkrétne. Čiže toto je toto problematizuje tú moju odpoveď, že to je to čo hovorím, že asi tu bola dobrá živná pôda na to dlhodobo, bola tu taká náchylnosť, tendencia myslieť ako keby mimo vedeckých rámcov, vysvetľovať

si svet inak. A v minulosti to nebolo ako keby do takej miery zneužívané alebo nikto sa do toho neoprel takým spôsobom ako dneska. Potom prišiel nový dobrý silný nástroj a prišli lídri, ktorí to uchopili ako keby extrémne efektívne a tam ja vidím zjednodušenú ako keby moju hypotézu toho príbehu, že aj v minulosti tu bola na to dobrá pôda, akože bola tu náchylnosť, ale nepracovalo sa s ňou. To čo je nové je, že sa s tým začal pracovať ako keby úplne v plnej mierke.“

Moderátor: „Pán Púchovský, s tým, čo môže porobiť polícia, keď proste polovica obyvateľov verí v zarieknutie. Nič, však to nie je trestné nakoniec.“

Dávid Púchovský: „Je to názor, viera, s tým sa nedá nič robiť.“

Moderátor: „Jasne, čiže je to. Nieкто sa asi dopustí trestných činov v takomto rozpoložení. Ale ja sa teraz vrátim k tej pôvodnej otázke, že vy máte nejaké vysvetlenie, prečo je Slovensko tak zraniteľné alebo už zranené a doráňané v skutočnosti?“

Dávid Púchovský: „Tak hľadáme sa, snažíme sa hľadať odpovede na túto otázku od Covidu, samozrejme, keď to vidíme a je to naozaj prierez histórie, sociológie, toho dedičstva, ktoré si nesieme, tak je ťažko na to odpovedať, ale v posledných rokoch je to jednoznačne možno slovo chaos. Chaos zo všetkých naozaj strán, chaos aj z vlastných radov. Myslím štátny aparát, nielenže políciu. Nemôžem byť konkrétny, ani politicky, samozrejme, ale jednoducho nastal taký informačný chaos, že obyčajný človek sa začal strácať v tých informáciách a potom, samozrejme, má tendenciu hľadať odpovede možno na alternatívnych kanáloch. Potom to boli nejaké silné osobnosti, ktoré to začali zneužívať vo svoj prospech, ovplyvňovať. No a tam, kde je neporiadok, tak ľahko sa manipulujú ľudia, sa strácajú v tých labyrintoch.“

Moderátor: „Lebo mali sme takisto tendenciu, ale pápež všetkých trollích fám už sám seba zostrelil v lietadle nedávno. Takže, Prigožin, už to nebudeme naňho môcť hádzať, ale predsa tie trollie farmy, neprečeňovali sme vlastne akoby že ruské hybridné operácie? Vieme o niektorých, hej, bola tu Lodomírová a ďalšie, ktoré sa šírili ako cieľene z ruskej ambasády po Slovensku. Ale neprečeňovali sme vlastne to, že nie všetko bolo asi produktom ruských tajných služieb čo sa tu dialo na Slovensku?“

Dávid Púchovský: „To určite nie a ono to ani tak nefunguje, že by priamo útočili na nás, ale skôr využívajú rôzne také svoje proxy kanále osobností. Ten hoax je ako tovar, ktorý je importovaný z Ruska sem a nieкто sem dovezie. Či už to robí v kooperácii, že to robí zámerne, že tam má nejaké konkrétne väzby alebo si len príde po ten tovar do skladu a ochotne ho sem privezie, tak v podstate nie je to jedno, ale možno teraz v tejto diskusii je, ale ide o to, že ho sem privezie a šíri ho ďalej, ohýba ho, prekladá. Čiže takto by som to povedal.“

Moderátor: „Ja som si všimol, vy ste párkrát zverejnili akoby presne ste vedeli za lokalizovať, kedy sa nejaký ruský propagandistický blud zrazu na slovenskom prostredí sociálnych sietí objaví a všetko sú to také tie veľmi divné účty, ale vrátim sa zase k tomu, lebo hľadáme to vysvetlenie, že ako je možné, že akýkoľvek, lebo niektoré tie veci sú také, že akékoľvek nezmysly, hej, akože bojujúci bezhlavý ukrajinskí vojaci na Donbase, ktorí sú oživovaní proste nejakými liekmi z bio laboratórií v Mariupole, kde homosexuáli varia proste nesmrteľnú kapustnicu, hej. Lebo to sa normálne že šírilo, akože ľudia, mne to hovorili taxikári takéto veci, preto je to neuveriteľné, že tá náchylnosť. Kde ona má pôvod? Lebo normálny človek keď toto, keď mne nieкто toto povie, tak si myslím že je pol štvrtej ráno a mal by si ísť ľahnúť, hej. Ale tu je z toho proste normálne téma spoločenská.“

Zuzana Panczová: „No je to zložitá. Napríklad o tých zombíkoch od čias ukrajinskej, teda od tej krízy na Donbase a podobne, tieto správy sa šírili, samozrejme, nielen na Slovensku, ale kolegovia, folkloristi z Estónska alebo teda z iných krajín európskych hlásili masívne šírenie a tak ďalej. Tak nie sme my, samozrejme, nejak, že by sme možno boli až takou výnimkou. Ono je to, samozrejme, že sme istým spôsobom možno cieľovou skupinou aj kvôli tomu, že tie prieskumy verejnej mienky poukazovali na to, že my naozaj máme veľkú afinitu ku Rusku, k ruskej kultúre a tak ďalej. Takže nás môžu zacieliť, ale tieto hoaxy sa šírili naozaj v celom takom tom priestore bývalého Sovietskeho zväzu a teda aj v tej východnej, strednej, východnej Európe. Prečo? No je to ťažko povedať, prečo tí ľudia naozaj tomu aj veria. To je pre mňa tiež otázka, že či to nešíria len kvôli tomu, že jednoducho sú zaujímaví v tej svojej skupine a tak ďalej. Je to ako keby aj taký skupinový identifikačný nejaký fenomén, že jednoducho šírim tieto veci, bez toho, že by som tomu naozaj veril, že naozaj sú tí zombíci a tak ďalej.“

Moderátor: „Takže to sú také že neškodlivé anekdotky, hej?“

Zuzana Panczová: „Nie sú úplne neškodlivé, pretože nie každý, samozrejme, to zoberie ako výmysel. Nieкто, lebo veľmi často sa totižto stáva, že aj statusy, ktoré sú vlastne primárne myslené ako ironia alebo ako taký ľahký nadhľad nad niečím a teda ten dotyčný človek v podstate používajú také rýpanie jednoduchého do systému, ale nieкто iný, samozrejme, to vezme ako fakt, hej. V podstate si spomínam na taký hoax, keď bola migračná kríza a nieкто v Čechách využil vlastne tú fámu alebo urban legend o čiernej sanitke ako kradne deti a podobne. No a...“

Moderátor: „To bola biela dodávka.“

Zuzana Panczová: „Biela dodávka, čierna sanitka. Za čias komunizmu bola žltá tá dodávka. To je folklór typický. No ale použil také memečko, že čierna dodávka islamistov kradne deti, že ich znásilňuje Koránom, hej. V podstate úplná hlúposť, ale našli sa ľudia, čo to začali šíriť na Slovensku ako reálny fakt a začali tým desiat spoluoččanov. Pôvodne myslené ako prank, ako vyložene vtip, hej. Takže ono niekedy veľmi ťažko posúdiť, že to čo sa šíri, aké sú za tým úmysly, kto to vlastne kvôli čomu šíri, ale je fakt pravda, že sa to šírenie samotné stáva ako keby poznávacím znakom príslušníka istej názorovej skupiny, ale miera toho, nakoľko ten človek tomu naozaj verí, môže byť veľmi rôzna. Hej, možno že tomu vôbec neverí. Len v podstate sa stane nejakým spôsobom populárny v tej svojej skupine. Je to ťažká otázka.“

Moderátor: „Ja sa stále vraciam ako by že k referenčnému seriálu, ktorý bol naozaj ešte aj odvysielaný na prelome miléníí, X files, ktorý do veľkej miery dokázal vlastne systematizovať a kanonizovať všetky tieto typy akoby že predstáv. Je tam vždy muž s cigaretou v pozadí, ktorý proste akoby že všetko vidí, ale nezasahuje do toho, ale zároveň všetko ovláda. Sú tam veci o posypaní, o nesmrteľnosti, o chimérach, ale vtedy to bola zábava. Proste ja si pamätám, že vtedy to bola zábava. Bol som v tom čase v Spojených štátoch a tam bol taký časopis, ktorý vychádzal, News of the world, a tam bolo, že Hillary Clinton porodila mimozemšťana. Ľudia si to kupovali, ale bolo to brané ako vtip. Prečo to už nie je vlastne vtip, prečo si ľudia myslia, že to je politický program?“

Zuzana Panczová: „No ono sú to dobré príbehy, ak sa k tomu mám vrátiť, hej, že v podstate ja som takisto bola fanúšik...“

Moderátor: „Bezhlavý ukrajinský vojak na Donbase, to je proste...“

Zuzana Panczová: „Každý dobrý akčný film obsahuje konšpiračné zápletku, hej, hrdinu proti systému. Hej, že v podstate je to vždy ten osamelý bežec, teda ten hrdina, ktorý bojuje s tým systémom oficiálnym. Buď s políciou, s tajnými službami a neviem s kým. A teda ten princíp takéhoto deep state, takého toho, že niečo sa nám tu stále tají a že ten hrdina ako chudák musí bojovať a v podstate. Čiže toto sú príbehy, ktoré nás utvárajú, je to súčasťou našej popkultúry a je to niečo, z čoho sme v podstate trošku vyrastali. Čiže ono nieкто môže byť vnímavý práve na to, že ten antisystém je niečo pozitívne, hej...“

Moderátor: „Je to víťazstvo popkultúry vlastne celá táto vec, o ktorej sa rozprávame?“

Zuzana Panczová: „Možno čiastočne.“

Moderátor: „Že X files mal pravdu alebo ja neviem. Proste strašne sa mi to zdá zvláštne, že sú naozaj všelijakí tí, nebudem ich menovať, lebo však niektorých už ani nedokážem vysloviť, že oni normálne hovoria tieto veci a predkladajú to ako akýsi politický program napríklad, hej.“

Jakub Goda: „No k tomu sú výskumy, čo sa snažili merať, že aké typy emócie alebo na základe čoho ľudia najviac šíria informácie na internete. Akože pravdivosťná hodnota tam nevyhráva. To nie je zrovna to ten faktor, ktorý by ako keby rozhodoval o tom, či človek niečo šíri alebo nie. Dokonca ako by že niektorí ľudia aj priznajú to, že oni to šíрили kvôli tomu, že ich to buď vystrašilo alebo že ich to nahnevalo alebo že ako keby zapadalo to do toho, čomu veria alebo čomu by chceli veriť, ale nie nevyhnutne preto, že by to považovali za pravdivé. Čiže tam by som to hľadal aj to, čo odznelo, že presne, že sú to dobré príbehy, že tie skutočné vysvetlenia bývajú že komplikované, nudné.“

Moderátor: „To je to, čo pán Sabaka hovoril, že vy robíte už takú medicínu na molekulárnej úrovni, že vy už naozaj vlastne ste akože v reálne neviditeľnom svete istým spôsobom.“

Peter Sabaka: „Áno.“

Moderátor: „Že už ste v neviditeľnom svete. Tak u ľudí to možno vytvára aj pocit ako úzkosti.“

Peter Sabaka: „Je to možné. A Jakub, ja by som ešte na to, čo si ti vrazil, nadviazal. Ono asi častokrát tá motivácia k šíreniu nejakých hoaxov, a ktoré potom majú aj veľký úspech, je asi strach a pocit ohrozenia. Že človek, keď má pocit ohrozenia, tak možnože vypína nejakú druhú signálnu sústavu do istej miery a snaží sa upozorniť ostatných na tú mieru ohrozenia a tie algoritmy tých sociálnych sietí sú nastavené tým spôsobom, že práve takéto správy favorizujú. Favorizujú častokrát tú nenávisť, zlosť, ktorá sa potom hromadí, ktorá sa potom hromadí v tých komentároch a tak podobne. Čiže asi veľký problém sú aj to, ako sú samotné tie sociálnej siete nastavené. Nie? Ja teda nie som odborník.“

Moderátor: „Vy ste zažili niekoho na lôžku, kto možno aj umrel, ktorý ľutoval?“

Peter Sabaka: „Zažil som.“

Moderátor: „Aj vám to povedal?“

Peter Sabaka: „Áno, a to bolo obzvlášť smutné, hej. To bolo, to boli tie jedny z tých najsmutnejších momentov, kedy. Teda ono vždy, keď ten pacient zomieral a my sme vedeli, že nech urobíme hocičo sa nám ho asi nepodarí zachrániť, tak vždy to bolo ťažké. Obzvlášť to bolo ťažké, keď ten pacient by zomrieť nemusel, keby napríklad dodržiaval protiepidemické opatrenia alebo by sa dal zaočkovať a podobne. Vtedy to bolo o to smutnejšie. Ešte ďalej to bolo umocnené tým, keď rodinní príslušníci boli takí, že tí naozaj nepodľahli tým konšpiráciám a hoaxom na pozadí a trebárs sa snažili nejakým spôsobom ovplyvniť toho príbuzného, aby poslúchal odborníkov a tak ďalej, on to neurobil a teraz leží na lôžku a tí boli z toho veľmi smutní. Takže o to to bolo. Možno sa aj obviňovali, že to nerobili dostatočne dôrazne. To bolo tiež veľmi smutné. Veľmi smutné bolo, keď sa tí ľudia lúčili so svojimi blízkymi, so svojimi životnými partnermi a podobne. No a najsmutnejšie to bolo vtedy, keď sami ľutovali, že spravili chybu, ale takých prípadov bolo extrémne málo, extrémne málo. Omnoho častejšie sme zažili to, že tí ľudia do poslednej chvíle verili a opakovali tie isté konšpirácie. Napríklad jeden pacient nás presvedčal, že vírus Covid, teda SARS-CoV-2 je vypúšťaný z komínov a preto sa on nakazil. Však on nikde nechodil a teraz je chorý, takže to je jasné a tak ďalej. Drvivá väčšina ľudí v tomto zotrvala.“

Moderátor: „Čiže proste umierali za svoje presvedčenie. Takmer.“

Peter Sabaka: „Neviem úplne, či by som to takto nazval, či je to správne, ale umierali s tým svojím presvedčením. A prečo u nás sú tie hoaxy také úspešné? Ono ja by som to možno prirovnal k patogenéze niektorých ochorení. V patofyziológii ľudskej alebo v patofyziológii chorôb preto, prečo vznikajú a ako vznikajú choroby, tam veľmi dôležitú úlohu častokrát zohráva pozitívna spätná väzba. Že my máme nejaký problém. Ten problém vytvorí nejakú reakciu, nejaký ďalší problém, ktorý potom zhoršuje spätnoväzobne ten prvotný problém. Ten potom zhoršuje ten ďalší, až sa to takto zacyklí a je to stále horšie a horšie. A takto je to možno aj s ľuďmi, ktorí šíria hoaxy. S politikmi, ktorí šíria hoaxy na sociálnych sieťach, že oni teda šíria nejakú nepravdu, ktorá má častokrát nenávisťný podtón. Tým vyhecujú ľudí, ktorí vo svojich komentároch tých teda potľapkávajú po chrbte, že áno dobre ste im to dali, naložili a tak ďalej. Ešte tu na tú nenávisť ďaleko znásobia. Tí si to ďalej prečítajú hore - áno, to sa ľuďom páči, toto je úspešné, tak budem to robiť ďalej, ale ešte to vyženie viacej do krajnosti, to zase ďalej radikalizuje ten ich elektorát, tých fanúšikov a takto sa to čím ďalej zhoršuje, zhoršuje, zhoršuje a ja mám strach naozaj, že kde sa to môže zastaviť.“

Moderátor: „Možno svetový deň bez Facebooku proste by tomu pomohol, hej, ako hnutie alebo mesiac bez Facebooku. Nech ľudia chodia, jak na Prednú horu sa chodí. Neviem. Čo sa s tým dá robiť ale? Pán Puchovský, čo sa s tým dá robiť? Lebo jedna vec je, že polícia vie upozorňovať, riešiť, niektorých tak trošku akože aj vystrašiť. Ak to však predstavuje už aj bezpečnostné riziko pre krajinu, lebo tu dnes sú v politike ľudia, ktorí hovoria, že susedná krajina by sa mala vzdať, mala by kapitulovať, mala by sa podvoliť Rusku, že my by sme takisto mali mať nadštandardne dobré vzťahy, čo už je trošku za rámcom ako viery v nejaký dážd' zo Sahary prinesený zahraničnými tajnými službami. Čo sa s tým dá robiť? Vy máte vlastne legislatívne nástroje k tomu?“

Dávid Púchovský: „To sú všetko názory, vyslovenia, domnienky, čo by si priali. Čiže naozaj, aby tam znova postupovali voči komukoľvek, tak boli tu príklady. Napríklad keď vojenské spravodajstvo nachtalo spolupracovníka istého portálu, že preberá od zamestnanca ambasády peniaze a viete, ako to dopadlo. Dostalo podmienený trest, nejakú pokutu.“

Moderátor: „Vieme aj, kto ho zastupoval.“

Dávid Púchovský: „To ja neviem. Je tam potom aj ďalší príklad, ktorý je tuším ešte stále na súde. Čiže naozaj je veľmi dôležité balansovať na tej hrane, že my tu máme demokraciu, tá určite nie je dokonalá a treba si dávať pozor na to, aby to neskĺzlo do niečoho extrémneho a jednoducho možno na Slovensku tá demokracia potrebuje dostať nejakú facku, aby sa spoločnosť ako taká spamätala, že či ju vlastne chce. Možno ju väčšina ľudí ani nechce.“

Moderátor: „Jakub, čo sa s tým dá robiť? Sú nejaké opatrenia. Ty si bol jeden z iniciátorov toho. Ja viem, že tie veľké korporáty sociálnych sietí vlastne ľudí zo Slovenska takmer vôbec nepočúvajú, hej. To je také akoby že, tam aj niekto píše nejaké maily alebo čo. Dobré, ale to je problematika sociálnych sietí, ale že existuje vlastne nejaké overené riešenie? Bola nejaká krajina tak silne zamorená a odmorila sa?“

Jakub Goda: „To je podľa mňa úplne presne, že myslím si, že dôležité je si ako keby priznať, že dá sa s tým niečo robiť, ale mať ako keby realistické očakávania od toho, čo reálne vieme krátkodobo spraviť, lebo ja som ako keby došiel do toho, že nemyslím si, že sa to dá zvrátiť krátkodobo a pretvoriť ako keby v priebehu mesiaca tú krajinu na ako keby Škandináviu, kde sú úplne inde mentálne. Čiže to si myslím, že tým...“

Moderátor: „Aj ekonomicky. Nevieš, či to nesúvisí náhodou.“

Jakub Goda: „Môže. Tým, že to je vlastne, to sme sa o tom bavili, že je to predmetom politického boja, tak v konečnom dôsledku myslím si, že aj na tom politickom poli sa deje ako keby ten kľúčový súboj dneska, lebo ono to nie je o tých, ako keby primárne, o tých zombíkov ukrajinských, že to je taká trochu ako keby naozaj že okrajovejšie časť, ale tie kľúčové príbehy akoby konšpiračného myslenia dneska sú jadrom kampaní politických a tam sa to rozhoduje, že tam podľa mňa treba byť realista v tom, že čo dokáže urobiť úradník alebo grantová schéma alebo nejaká kampaň mediálna. Zároveň ale jedným dychom, stále si myslím, že všetky tieto aktivity akože majú svoj zmysel, len ich treba merať nie v tom, že oni urobia že 20 percentný rozdiel vo verejnej mienke a urobia jedno, dve percentá možno a stojí to za to, lebo za tých pár peňazí to akože sakra stojí, keď očkovanie dokážeme zdvihnúť o jedno, dve percentá, tak to je vlastne, že za ten peniaz strašne veľa. Čiže keď sa na to pozerá takto realisticky, tak sa to strašne oplatí a to je asi aj na samostatnú reláciu, že regulácia sociálnych sietí a čo tam treba. Deje sa to primárne na európskej úrovni.“

Moderátor: „Máme od 25. augusta niečo.“

Jakub Goda: „Digital Services Act. Áno, je to je to snaha akoby že vytesniť nelegálny obsah, nelegálny obsah tak, ako je zadefinovaný v tých národných zákonoch, ale zároveň aj priniesť nové nástroje, ktoré umožnia postupne regulovať to, čo je vlastne veľmi dôležité, a to je ten dizajn a algoritmy sociálnych sietí, lebo to je to je niečo, čo vlastne je oveľa ťažšie, málokto tomu rozumie, hrozne ťažko sa to kontroluje, meria, ale vlastne je to ako keby to kľúčové. Prvý taký viditeľný výsledok je, že vlastne platformy sociálnych sietí budú musieť ponúknuť to, aby človek nemal personalizovaný feat, čo si myslím, že je pomerne impotentné, lebo myslím si, že málokto to reálne využije a keď to využije, tak to bude vlastne nudné, ale to iba znamená, že áno, že je to strašne ťažké, ale vlastne tým smerom treba ísť. Okrem toho je to tá moderácia obsahu, kde treba aby mali viac, to je skôr o objeme a o kapacitách. A to je len jedna z oblastí. Potom je ako keby trestné právo, činnosť OČTK, kde akože, dalo by sa o tom asi strašne dlho. Nevieš, či mám pokračovať ešte, lebo pri OČTK podľa mňa je hrozne podstatné že aplikácia, nielen ako keby znenie tých paragrafov.“

Moderátor: „Hej, čiže situácia je taká, aká je. Taká, aká je vlastne v školstve, v zdravotníctve, v diaľniciach. Nebudeme proste pokračovať. Nevieš, prečo by mala byť vlastne v tejto oblasti iná. Je to trochu aj na obraz Slovenska, v ktorom žijeme a ktoré sme si síce vybudovali, ale ešte neskolaudovali a neviem, akým spôsobom sa to bude uberať. Viem iba to, zachytil som, že Európska komisia hovorí dokonca, že slovenské voľby budú vlastne prvé testovacie voľby už s novou európskou legislatívou o sociálnych sieťach. Očakávajú sa od toho nejaké zmeny v politickej komunikácii. Akurát jedna vec je politická komunikácia, druhá vec je zrejme istá módna kolektívna predstavivosť, ktorá sa tu dnes usadila a ide na tejto vlne a to je asi oveľa zložitejšie ako sú kompetencie polície, lekárov dokonca. Je to istá atmosféra myslenia na Slovensku, ktorá sa bude meniť asi iba veľmi pomaly. Ja vám ďakujem, že ste prišli a na záver vidím, že niektorí ste doniesli knižky, niektorí ste knihy

nedoniesli, ale ich odporučíte. Tak úplne v krátkosti. Jakub, nech sa páči. Čo si doniesol?“

Jakub Goda: *„Ja som priniesol knihu od Tary Westover, čo je americká autorka, ktorá vlastne prežila svoj život v horách amerického Idaho v rodine, kde bola kompletne izolovaná od celého sveta. Nemala rodný list, nechodila do školy, nemala k dispozícii lekársku starostlivosť, lebo otec bol akože absolútne za konšpirovaný. Myslel si, že americká vláda je to najväčšie zlo. A je to jej životný príbeh, ako sa z tohto prostredia dokázala vymaniť. Ako najprv sa dostala na nejakú miestnu college, neskôr skončila v Cambridge. Je to pre mňa akože fascinujúci príbeh o tom vlastne, že čo je vzdelanie a akú transformačnú silu má. To tam ona vlastne popisala na tom celom, že ten jej príbeh sa dá nazvať rôzne. Znovuzrodenie, metamorfóza, premena, ale že ona to nazýva vzdelanie. Súvisí to s dnešnou témou v tom, že dá sa to, existuje to, ale je to akoby že dlhodobá vec, ktorú nevyrieši jedno video, ani nejaká kampaň, ale niečo ako vzdelávanie z toho dlhodobého horizontu.“*

Moderátor: *„Čiže to je akože že self made woman akože lomeno tarzan. Hej?“*

Jakub Goda: *„Biografická story.“*

Moderátor: *„Jasne.“*

Jakub Goda: *„Skoro si to... Ja som sa snažil, ale ty si to dal lepšie.“*

Moderátor: *„Dobre, ďakujem pekne. Pán Púchovský, nech sa páči.“*

Dávid Púchovský: *„Ja som chcel doniesť moju obľúbenú knihu Atlas mrakov, ale je vypredaná. Tak som siahol do našich kapacít. Tak je to správa o dezinformáciách za rok 2022, takým myslím jednoduchším jazykom pre verejnosť.“*

Moderátor: *„Toto je pre verejnosť? Ako by že, to neni interná?“*

Dávid Púchovský: *„Nie je to utajované. To by som mal problém asi. A potom je tu Ladomirová. To, čo ste aj spomenuli počas relácie a to je myslím že dobre podčiarknuť, že čo dokážu dezinformácie spraviť, ktoré sú šírené z Ruska a pomáhajú ich šíriť aj niektorí predstavitelia slovenských orgánov. A v podstate na konci toho reťazca je starosta, obyčajný, nezávislý, nejakej obce, ktorú sme väčšina možno nepoznali a ktorý sa ocitol kvôli tomu vo veľmi ťažkom stave, kvôli vyhrážkam. Čiže to je vidieť, čo tie hoaxy robia a to ako keby ani nikoho nezaujímal dodnes, že ten človek to možno...“*

Moderátor: *„Tam to ešte neskončilo, stále sa mi zdá. Či už to skončilo? Lebo viem, že polícia už to chcela uzatvárať.“*

Dávid Púchovský: *„Áno.“*

Moderátor: *„...nejaký z prokuratúry, že treba toto proste.“*

Dávid Púchovský: *„Takže je to ešte otvorené, ale to, že obyčajný človek je vystavený takému riziku a kebyže si sám niečo spraví kvôli tomu tlaku, s ktorým sa nikdy nestretol, čo potom?“*

Moderátor: *„To je neuveriteľné. No ďakujem veľmi pekne.“*

Dávid Púchovský: *„A ešte na záver. Kto nečíta, tak aspoň nálepku. Hoaxy sa na mňa nelepia, to bude kampaň nová, ktorú štartujeme tento týždeň. Bude veľmi veľká, za účasti známych osobností. Čiže budeme mať k tomu nálepky, odznaky pre verejnosť a dúfam, že aj na obrazovkách RTVS uvidíme z toho niečo. Tak uvidíme, necháme sa prekvapiť.“*

Moderátor: *„Ďakujem pekne a na záver v krátkosti ešte. Pani Panczová.“*

Zuzana Panczová: *„Tak ja tu mám knižku, ktorú mnohí poznajú už. Je to knižka Digitálny fašizmus, ktorá vlastne reflektuje skúsenosti z Nemecka, kde Nemecko je pomerne úspešná krajina, ekonomicky a tak ďalej. Čelila migračnej kríze a objavili sa tam také fenomény ako Reichsbürger a podobne. Teda naozaj...“*

Moderátor: *„Ríšski občania?“*

Zuzana Panczová: *„Presne tak. Čiže je to fenomén znovuzrodenia krajne radikálnych pravicových hnutí a autori sa vlastne zamýšľajú nad tým, akým spôsobom tomu napomáhajú práve alebo teda, aké sú vlastne ideálne nástroje šírenia týchto myšlienok práve tie sociálne siete. Ako tie sociálne siete vedia veľmi dobre amplifikovať názory, ktoré boli vždy na hrane, na kraji spoločnosti a ako ich dokážu maskovať, aby vyzerali tie memečka a tak ďalej ako niečo veľmi pozitívne, akceptovateľné a ako dokáže ten fašizmus vlastne v tých sieťach nadobúdať silu.“*

Moderátor: *„Veľmi pekne ďakujem. Pán Sabaka, odporučte. Teraz máte čas, môžete aj poslať. My to zverejníme.“*

Peter Sabaka: „Ďakujem, ja odporučím teraz. Ja sa veľmi ospravedlňujem, že som žiadnu knižku nedoniesol, ale ľudia, ktorí ma poznajú a so mnou robia, tak vedia, že okrem vecí, ktoré sú otázkou života a smrti, zabudnem asi na polovicu z tých ostatných, čo sa teda veľmi ospravedlňujem. Je to taká moja črta. Ale odporučím knižky hneď dve. Jednu pod názvom *Fašizmus* od pána doktora Drábika, kde pojednáva o tom, čo je to vlastne fašizmus a o histórii fašizmu ako takej, lebo veľmi veľa počúvame, kadekto je dnes označovaný za fašistu, hovorí sa často o liberálnych fašistoch a podobných iných hlúpostiach a novotvaroch, ktoré vlastne sú postavené úplne na vode a sú to tiež vlastne len hoaxy. Takže, aby ľudia pochopili, čo je to vlastne fašizmus a ako o ňom môžu ľudia fašizmu prepadnúť. A ďalšia knižka, ktorú by som rád odporučil je *Švejk* od Jaroslava Haška, lebo to je knižka o tom, ako proti totalite a ľudskej hlúposti bojovať s humorom.“

Moderátor: „Jasne, super. Veľmi pekne ďakujem vážená dáma, vážení páni. Mojimi dnešnými hosťami boli pani Zuzana Panczová, etnologička zo Slovenskej akadémie vied. Ďakujem veľmi pekne, že ste prišli.“

Zuzana Panczová: „Ďakujem pekne za pozvanie.“

Moderátor: „Po pravej strane pán Sabaka, lekár, ktorý je naozaj. Vlastne, že ste, hej, že nie ste iba akoby že, nehrá vás Maštalír v skafandri. Ďakujem pekne, že ste prišli. Je tu pán Dávid Púchovský z Polície Slovenskej republiky. Ďakujem pekne tak isto, že ste prišli. A Jakub Goda, hovorca nespokojných užívateľov sociálnych sietí. Ďakujem pekne. Ďakujem za knižky, ktoré ste doniesli. Pre tých, čo nás sledujete, knihy sú pre vás. Viete, ako to tu chodí. Ak sa bojíte sociálnych sietí, môžete nám písať na starý dobrý tereziánsky mail *Večera s Havranom* zavináč rtvs bodka sk. Prajem vám pekný večer a tá pani, ktorá sa dostala z toho lesa, niekedy je dobré sa tam vrátiť, aby ste sa vrátili proste do reality. Pekný večer a dobrú noc.“

23:11:45 koniec programu *Večera s Havranom*

- zvukovo-obrazový predel
- upútavkový blok (*Do kríža, Roger Waters: The Wall, Trochu inak s Adelou, Lov slov*)
- zvukovo-obrazový predel
- začiatok programu *V tichu*

23:14:59 koniec monitorovaného záznamu